

OPTİMAL VERGİLENDİRME MARJLARINDA SORUNLAR ve BÜTÇE AÇIKLARININ REFAH ETKİSİ

A. Niyazi ÖZKER

Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İ.İ.B.F., Maliye Bölümü, Yardımcı Doçent Dr.

Abstract: In this study, we analyze that the matters of the optimal taxation in current period are brought up by a fall in the world rate of interest raises foreign wealth and a rise in foreign spending on a present goods in the scales of the interest's rate therefore, the deficits result from a reduction in domestic taxes raises the world interest rate and thus the domestic budget deficit raises the equilibrium value of domestic consumption. The phenomenon lowers the corresponding value of foreign consumption and be effected by demographic station and the current saving rate. As may be seen in the last period of Turkey with $\gamma < 1$, budget deficits exert real welfare and current effects.

I. GİRİŞ

Kamusal gelirlerin elde edilmesi sürecinde vergi uygulamaları olgusu, yükümlüler bazında en uygun zamanda ve biçimde tahsil edilmesini hedef almaktadır. Bunun yanısıra, vergilendirilebilir gelirin optimal vergilendirme marjları, iktisadi bir kapsamda iki unsurdan doğrudan etkilenmektedir. Şüphesiz bu unsurlardan öncelikli olanı, tüketime konu olan ve tüketim marjları ölçeğinde mükellefiyete konu olan vergi yükümlüsünün cari işlemler hesabına ilişkindir. Bu açıdan vergiye konu olabilecek safi gelirin saptanmasında, vergi mükellefinin vergi yükümlülüğü, devri sermaye hareketleri ile sermayeye dayalı elde edilen cari işlemler hesabıyla somutlaştırılan gelir olmaktadır [1].

Diğer ikinci unsur ise, vergi yükümlüsünün net mamelek artışlarına ilişkin sermaye hesabı bazında şekillenerek buna bağlı işlem gördüğü mali yaptırımlardır [2]. Bu noktada her iki unsura da bağlı olarak oluşturulabilecek bir çerçevede ve yükümlünün satın alma gücü paritelerini de baz alan bir basit optimal vergilendirilebilir gelir olgusunun, vergi yükümlüsünün net tasarrufları ile mal ve hizmet üretimi toplamına eşit olduğunu söylemek olanaklıdır. Ancak optimal bir vergilendirme gücünün saptanmasında yükümlünün net tasarrufları gibi unsurların ortaya konulmasındaki zorluklar, reel ölçeklerden sapmaları da gündeme taşımıştır. Diğer taraftan yükümlünün net tüketim ölçeklerinin saptanması gibi zorunluluklar, optimal bir

vergilendirme marjlarının belirlenmesinde en sık karşılaşılan sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır [3].

Başka bir açıdan ise optimal yapının sağlanmasında vergi yükümlülerinin harcamaları ile ödemekle yükümlü oldukları vergi miktarlarının aynı süreç içerisinde ele alınması gereği de vardır. Şüphesiz bu durum, reel gelir dağılımında harcamalara yönelik vergi etkileşiminin vergi adaleti açısından değerlendirilmesi gereğini kaçınılmaz kılmakta ve dolayısıyla da sosyal adalet ilkeleri yönünden önemli sapmaları gündeme taşımaktadır [1]. Çünkü bu duruma ilişkin devlet, vergi adaleti ilkesinin politik yaptırımlara konu olması nispetinde konjonktürel dengelerle optimal vergileme marjları arasında önemli bir çelişkinin yaşanmasına da gerekçe hazırlamış olmaktadır. Dolayısıyla borç yönetimi ve harcama etkilerinin aynı konjonktürel yapıda ele alınması gereği de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Optimal vergi marjlarının sağlanması açısından bütçe açıklarının refah etkisinin somutlaştırılması da, kamusal harcamalarla olan etkileşimi doğrultusunda vergi yükümlüsünün ödediği vergilerle, kamu hizmetlerinin dışında elde ettiği fayda unsurları kapsamındaki bir ilişki bütününe baz almaktadır. Ya da diğer taraftan vergi marjlarıyla doğrudan bağıntılı bütçe açıklarının refah etkisi olgusu, üretilen kamusal mal ve hizmetlerin dönemsel cari fiyatlarının değişimine bağlı olarak değişmekte ve biçimlenmektedir [4].

Bu bağlamda hedef vergi marjlarıyla biçimlenebilecek kamusal bütçe açıklarının refah etkisi, kamusal harcamaların belirgin bir ölçekte değişmediği bir dönemde, hükümetçe değiştirilen vergi yapısı ve fiyat endekslerinin konjonktürel uyumlaştırılmasıyla netleşmektedir denebilir [5]. Vergilendirilebilir gelirin bütçe açıklarının refah etkisini somutlaştıracak yapısının, dönemsel net tasarruflar ve tüketim marjlarını oluşturan unsurlarla olan ilişkisi çerçevesinde açıklanması da, öncelikli olarak bu noktada ağırlık kazanmaktadır.

II. NET TASARRUFLARA İLİŞKİN VERGİLENDİRİLEBİLİR ÖLÇEK ve DÖNEMSEL TÜKETİM

Vergi yükümlüsünün cari işlemler bazında net aktif değerlerindeki artışlar, yükümlüye ilişkin net tasarruf hacimlerinin saptanmasının yanısıra, vergilendirilebilir net gelir ölçeğinin ifadesi açısından da önemlidir. Başka bir ifadeyle yükümlünün borçları ve cari amortisman giderleri ile net aktif değerleri arasındaki negatif ve pozitif fark, vergilendirilebilir gelir ölçeğinin temel belirleyicisi olmakta ve bu yolla artan (veya azalan) vergi matrahı net tasarrufları baz alan bir yapıyla doğrudan biçimlenmektedir. Kişinin vergilendirilebilir gelir ve ödeme gücünün, aynı gelire sahip diğer kişilerle karşılaştırıldığında servetlerindeki net tüketim harcamaları ve iktisadi varlıkların bütüncül yapısından doğan farklılıklardan dolayı değişiklikler gösterebilmesi, net tasarruf hacimlerine yönelik vergilendirilebilir ölçeği de subjektifleştirmektedir [6].

Vergilendirilebilir net gelir ölçeği açısından kişisel tüketim harcamaları, vergi yükümlüsünün gelir ve servetine ilişkin net bir saptama olmamasına karşılık mali opsiyonlarda ödeme gücünün öncelikli bir göstergesi kabul edilebilmekte ve yükümlüler arasında kıyas olanağı sağlayabilmektedir. Net tasarrufların, teorik açıdan vergilendirilebilir gelir ölçeğini bulmak için net tüketim-harcama marjına eklenmesinin gerekçesi de bu noktadan doğmaktadır. Böyle bir vergileme sürecinde katma-değer ve satış vergilerinde olduğu gibi tüketim harcamalarının tek-tek vergilendirilmesi esas kabul edilebileceği gibi, dönem sonunda toplam tüketim vergileri biçimiyle tahakkuku da söz konusu olabilmektedir. Gelirin bu açıdan vergilendirmeye konu olabilecek harcamaların dışında kalan kısmı, yani net tasarrufların vergilendirilebilir ölçeği, diğer taraftan sermaye birikiminin artmasına da olanak yaratmaktadır [7].

Vergilendirilebilir gelirin net olarak ortaya konulması açısından tüketim ölçeklerinin, ilgili dönemde sadece nakit tüketim marjlarının dahil edilmemesi veya gelir dilimlerindeki mahsup edilen gelirlerin vergi matrahlarının dışında tutulması gibi dönemsel tüketimin saptanmasına yönelik bazı sorunları da gündeme taşıdığı izlenmektedir [8]. Belki diğer açıdan mahsup edilen gelir kalemlerinin vergilendirilebilir gelirin dışında bırakılması öncelikle haklı tepkilere neden olmaktadır. Ancak, mali politikalar bazında ödeme gücü ilkesinin dikkate alınmasıyla her tüketim ölçeğinin genel bir vergi uygulamasına konu olmasına ilişkin haklı noktalarının varlığı da yadsınmaz bir gerçektir.

Ancak ilgili dönem bazında tüketim ve servet toplamlarındaki değişimler açısından gelir olgusuna yönelik sorunlar, özellikle dayanıklı tüketim mallarına ilişkin olarak oluşmuştur. Yukarıda ele aldığımız tanım

gereğine tam uyulduğunda da bu tür mallardan fayda sağlayan yükümlülerin faydalandığı hizmet ölçeğinin piyasa değerinin, bir tüketim marjı olarak gelir hesabına dahil edilmesi sonucu doğmuştur. Bunun yanısıra kişiler, zaman zaman bazı tür malları *aynı* bir gelir kategorisinde elde ettikleri için de tüketim marjlarının dolaylı olarak artmasını gündeme getirirler. İş yerleri ve tatil beldeleri gibi promosyon hizmetlerine yönelik aynı tüketim olanakları bu türdendir. Kişinin bu tür tüketim sürecindeki seçme zorluğu, yaratılan fayda değerinin *aynı* gelir bazında piyasa değerlerinin altında bir değerlemeye konu olması gibi bir yapıda ortaya çıkmasına neden de olabilmektedir. Bu durumda da piyasa değerlerinin kabul edilmesine yönelik zorunluluklar büyük olasılıkla kişinin vergilendirilebilir gelir matrahının olduğundan yüksek değerlendirilmesiyle sonuçlanacaktır [9].

Küçük çaplı da olsa piyasaya sunulmayan hanehalkı üretim kalemlerinin önemli bir tüketim ölçeğine konu olduğu zamanlarda ise, bu tüketim kalemleri hanehalkı içerisindeki bireyler tarafından tüketildiğinde gelir hesaplarına dahil edilmesine yönelik önemli sapma ve sorunlara da neden olabilmektedir. Vergi yükümlüsü tarafından örneğin, tarımsal öz tüketim sosyo-politik bazı amaçlarla göz ardı edilmekte ve konjonktüre ilişkin dönemsel tüketim marjlarının vergilendirilebilir gelir matrahının dışında kalmasıyla sonuçlanmaktadır [8]. Genel bir ifadeyle dayanıklı tüketim mallarından sağlanan fayda nispetinde ele alınabilecek bu olgu, donanım mallarının sağladığı hizmet ölçeklerini de kapsamakta ve tüm vergiye tabi aktiflerin vergi imtiyazlı aktiflerle değiştirilmesi gibi durumlarla da vergilendirilebilir gelir matrahları düşürülerek bütçe açıklarının refah etkisi olumsuz bir süreçte itilmektedir [10]. Diğer taraftan gayri menkuller bazında konut hizmetlerinin nispi muafılığı ve gayrimenkul tüm değerlerin iktisabı için öngörülen ipotekli borçlanmaların faizlerinin düşürülmesi gibi hususlar da, belki değer olarak önemli görülmesi de matrahın özel uygulamalara konu olmasını dönem bazında kaçınılmaz kılmaktadır.

Bütçe açıklarının refah etkisi, dönemsel tüketimle doğrudan bağımlı vergilendirilebilir gelir ölçeğinde yükümlünün servet artışındaki matraha konu olacak değerlerin saptanmasına ilişkin bazı sorunları da gündeme taşımaktadır. Şüphesiz bunların başında yeniden değerlemeye tabi tutulan servet unsurlarının matrah değerindeki nispi artışlarının, bütçe açıklarına nasıl yansıtılabileceği gelmektedir. Ayrıca bu durumun da dışında servet artış değerlerinden farklı bir yapıda ele alınabilecek karşılıksız aktif varlık artışlarının, bütçe refah dengelerini nasıl etkileyebileceği sorunu da ön plana çıkmaktadır.

III. BÜTÇESEL REFAH ETKİLERİNE YÖNELİK VERGİLENDİRİLEBİLİR GELİRİN DEĞİŞEBİLİRLİĞİ

Vergilendirilebilir gelire ilişkin matrah ölçülerinin gelir miktarına göre biçimlendiği müterakkilik esasına göre düzenlenmiş bir vergi sisteminde, ilgili dönemde aynı gelir limitindeki yükümlülükler vergilendirilebilir gelirin değişebilirliği açısından farklı ve eşit olmayan vergi baskısıyla karşı karşıya kalacaklardır [11]. Bu açıdan ilgili dönemde sınırlandırılmamış ve elde edilmesi bağlamında yıllık bütçe dönemlerini aşan her bir gelir kalemi, dönemsel bütçe açıklarının refah etkilerine yansımada olumsuz bir tabloyu da ortaya koyabilecektir.

Diğer taraftan bazı yükümlüler yeni vergi yükümlüsü sayıldıkları iktisadi ve ticari faaliyetlerinin başlangıç dönemlerinde ve bu tür faaliyetlerdeki durgunluğun süregeldiği zamanlarda vergi avantajlarından yararlanamamakta ve matrahları üzerinden yüksek oranlı bir vergilemeye konu olmaktadır. Bu açıdan vergilendirilebilir gelirin bütçe açıklarını belirleyen ve bu açıklardan doğan refah etkilerinin boyutu sadece bir dönemle sınırlanmayıp konjonktüre göre saptanmış birkaç yıllık bir zaman diliminde ortalama fiili bir vergi oranıyla ortaya konulabilmektedir [1]. Gelirden sadece ilgili yıl içerisinde mahsup edilebilecek zararların indirilmesi ve regresif bir yaklaşımla sonraki yıllara nakledilebilecek bu ve bu gibi mahsup kalemleri, vergilendirilebilir gelirin değişebilirliğindeki ortalama nispi değer bulunması ve bütçesel refah etkilerine yansıtılması bazında kaçınılmaz görünmektedir. Şüphesiz böylesi bir süreçte mahsup kalemleri kapsamındaki zarar nakillerinin daha sonraki yıl gelirlerinin değişebilirliğini etkilemeden önce, bir önceki yıl veya sonraki yıla ilişkin vergilendirilebilir gelir ölçeğinin negatif bir marjda değerlendirilmesi gibi bir duruma neden olabileceği gerçeği de ortaya çıkmaktadır. Bu olgu, başka bir açıdan zarar nakil dönemlerinin uzunluğunun saptanmasında somut yatırım gereksinimlerini de ortaya koymaktadır. Bundan ötürü vergilendirilebilir gelir matrahının saptanmasında gelirdeki olası dalgalanmaların olumsuz etkilerini gidermek için, dönemsel ortalama bir gelir üzerinden vergi kıstaslarının belirlenmesi daha olumlu kabul edilmektedir [12].

Bunlardan ilki ve döneme ilişkin belki de en önemlisi, vergi gelirlerinin değişebilirlik ölçeğinin yıl bazındaki enflasyon oranlarının gerisinde kalması ve bu yıla ilişkin milli gelirdeki nominal artışa olan negatif uyumsuzluğu bazındaki gecikmesidir. Böyle bir durumda enflasyon oranları ölçeğinde vergi gelirlerinin toplanmasındaki gecikmelere yönelik reel bir vergi kaybı söz konusu olmakta ve bütçe açıkları refah kriterlerini dolaysız etkileyebilmektedir [13]. Diğer taraftan bu yıldaki milli gelir bazındaki cari değerler, aynı yıla ilişkin vergilendirilebilir gelir ölçeğini yükselten iktisadi ve ticari

unsurlara ancak bir sonraki dönemde ve enflasyonist kayıplarla yansımaktadır [14].

İkincisi ise, vergilendirilebilir gelire ilişkin matrahın netleştirilmesinde sosyo-ekonomik nedenlerden ve konjonktürel denge hedeflerinden ötürü yüksek oranlı bir uygulamanın sıklıkla yapılmamasıdır. Vergi yükümlüsü bu bağlamda, daha az çalışarak, ya da dolaylı bir sermaye artışı sağlayarak, veya öznel bir portföyünde daha verimli ve avantajlı arbitrajlara başvurarak vergilendirilebilir gelir değişkenliğini kontrol etme çabası içine girebilmektedir [15].

Hatta ilgili vergi yükümlüsü dönemsel gelirini erteleyerek veya sonraki dönemler için kendini alacaklı konumunda ifade ederek ilgili dönemde nispi vergi yükünden kurtulabilmekte, aynı gelir marjındaki diğer başka yükümlülere göre sadece gerçekleşmiş vergi miktarı nispetinde avantaj sağlamış olmaktadır. Kendi gelir ölçeğindeki subjektif arbitrajlarla vergilendirilebilir gelirini değişebilirlik marjıyla ifade etme olanağı bulan bu yükümlü, gelirini hiçbir zaman ertelememiş olduğu bir süreci öngörseydi, daha önce ödediği vergiler bazında tahakkuk eden kümülatif faiz gelirini bu matrahlara ekleyerek vergilendirilebilir gelir ölçeğini yükseltecek ve sonuncu yıl içerisinde ödenecek vergi, farklı arbitrajlara konu olacaktı. Bu yaklaşım sonucu toplam gelir üzerinden hesaplanmış ve düzeltilmiş gelir adı altında kavramlaştırılabilecek kümülatif miktar üzerinden hesaplanmış vergiyle, bu sistemik uygulama öncesi vergi ödemeleri üzerinden birikmiş faizlerin de dahil edilmesiyle saptanan miktarlar arasındaki değişim farkına olan bir eşitlik sağlanmış olmaktadır. Bu bağlamda yükümlü, vergilendirilebilir gelirinin değişebilirliği avantajlarını kullanabilmesi yönünde vergi matrahlarını erteleme ve geciktirme amaçlı periyodik salınma sokmasında subjektif bir arbitraj hedefleyemeyecek ve zaman salınımlarındaki farklılıklara rağmen vergilendirilebilir gelir eşit tahakkuk etmiş olacaktır [16].

Vergilendirilebilir gelir değişkenliğinden doğan ve bütçe açıklarının refah etkisini önlemeye yönelik bu yaptırımların sistemik uygulanabilirliği karmaşık ve idari zorlukları da gündeme taşımaktadır. Bu durumun, vergi gelirlerindeki optimal esnekliğinin artan oranlılığın hedef rasyonel etkilerini sağlaması ve vergi matrahlarının daha geniş bir ölçekte yayılmasını sağlayacak gelişiminin dönemle uyumunu zayıflattığı ileri sürülebilir. Bu açıdan böyle bir vergi uygulaması ve yapısının, enflasyonist bir süreci başlatma olasılığına rağmen vergi adaleti ölçülerini sağlama çabasına girdiği ve vergi yapısının konjonktürel uyumunda esneklik marjlarını yükselttiği görülmektedir [1].

Vergilendirilebilir gelirin bütçe refah trendlerini etkilemesine yönelik sermaye kazançları çerçevesinde ele alınışı, sermaye ölçeklerine dayalı gelir birikimi ve esnekliği ile yine bu ölçeklerdeki artık-değerler

kapsamına girmektedir. İlgili dönemdeki artık değerlerin birikiminde alt yapıyı oluşturan önceki dönemlerdeki vergilendirilebilir gelirin değişebilirliği ölçüsü de, bu gelirin sonraki yıllara özgü kapitalizasyonu için temel unsurlardan birini oluşturmaktadır. Bu durum gelecek dönemlerdeki sermaye gelirlerinin kapitalizasyonuna dayalı söz konusu dönemde daha yüksek değerlerin ortaya çıkmasıyla da sonuçlanmaktadır [17]. Vergilemenin etkileri açısından dönemsel özel vergilere ve artıkdğerlerle sermaye kıymetlerinin iradına dayanan dayanıklı tüketim mallarının el değiştirmesi, vergilendirilebilir gelirlerin kapitalize değerini yükseltmektedir. Bu malların kendi değerlerinden kayıplar söz konusu olmasıyla da kapitalizasyon derecesi, vergilendirilebilir gelir açısından konjonktürle uyum sağlama misyonu da yüklenilmektedir [18]. Diğer taraftan sermaye kazançlarının vergilendirilmesinde ele aldığımız bu sebeplerden dolayı gelir vergisi bazında uygulanan artan oranlılık esasından kaçınılması, vergilendirilebilir gelir ölçeklerindeki olası değişkenlikler için önemli bir vergi adaleti unsuru olmaktadır [19].

IV. VERGİLENDİRİLEBİLİR GELİR ÖLÇEĞİNDE BÜTÇE AÇIKLARINI ETKİLERİ

Dönemsel bütçe açıklarının etkileri, bütçe bileşenlerinin cari iktisadi değerleri çerçevesinde değerlendirilmesinin yanısıra, demografik esnekliklerin ağırlıklı olarak ön plana çıktığı vergilendirilebilir bir gelir ölçeğindeki refah etkileri açısından da irdelenebilir. Bütçe açıklarının refah etkilerinin saptanması, şüphesiz öncelikli olarak cari etkilerinin netlik kazanmasını zorunlu kılmaktadır.

IV.1. Bütçe Açıklarının Cari Etkileri

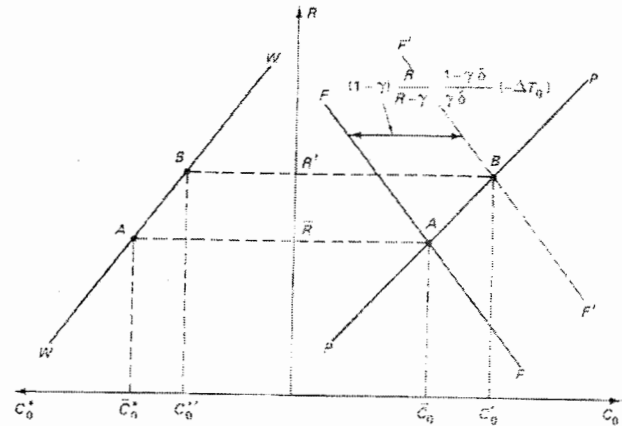
Kamu bütçesi hedeflerinin ilgili dönemde rasyonelleştirilmesi ve hedef bütçe açıklarının hedefler-araçlar ikilemindeki uyumunun sağlanması için önemli somut göstergelerden biri, şüphesiz ilgili süreçteki bütçe açıklarının cari etkileridir. Bu bağlamda bütçe açıklarının cari etkilerinin üretken bir bütçe fonksiyonunun biçimlendirilmesinde bazı dönemsel uyum politikaları bazında bütçe fonksiyonlarını rasyonelize etmesi beklenir. Bu fonksiyonları kamusal hizmetlerin maliyetlerine oranla saptanabilecek verim marjlarına ilişkin devlet tarafından üstlenilen görevlerin yerine getirilmesini sağlayacak vergilendirilebilir gelir ölçeğindeki kriterler olarak somutlaştırmak olanaklıdır. Diğer bir ifadeyle bu kapsamdaki bütçe açıklarına ilişkin cari etkiler, ulusal ve uluslararası özel sektör harcamaları ile uluslararası faiz oranlarından etkilenen cari etkilerden daha çok ağırlıklı olarak döneme özgü hükümet harcamaları ve vergi

marjlarındaki değişimler üzerinde şekillenen mali göstergeler olarak ortaya çıkmaktadır [20].

Bütçe bileşenleri açısından açıklanan bu cari etkileri, hükümet harcamalarının da dönemsel önemli sapma ve değişimlerin olmadığı bir trendde vergi yapısı ve miktarlarındaki belirgin değişikliklerin kaçınılmaz olduğu ve bu değişikliklerin ilgili dönem vergi gelirlerinin gelecek dönem hedef vergi marjlarıyla olan etkileşimin süregeldiği analitik bir çerçevede ifadelendirmek olanaklıdır [21].

$$dT_0 = (-I/(R-I))dT \quad (1)$$

Eşitlik (1), mevcut yürürlükteki vergi değişimlerinin (dT_0), gelecek dönemlerdeki vergilemeye ilişkin (dT) değişimlerle olan analitik bağımlı ortaya koymaktadır. Eşitlikteki "R", döneme ilişkin cari faiz oranını vermektedir. Periyodik bir yaklaşım çerçevesinde "t=0" periyodundan, "t=1" periyoduna geçişte gerçekleşen her bir birimin vergi değişiminin yıllık değeri, dönemsel reel faiz oranları (R) ile de ifadelendirilmek istendiğinde, $1/(R-1)=1/r$ eşitliğindeki bir denklikle de ifade edilmektedir. Diğer bir ifadeyle vergi değişimindeki yıllık değer hesaplanmasında öngörülen faiz oranı, değişmez bir dengede süregelen faiz oranıdır. Hükümet harcamalarının değişmeden süregeldiği bir dönemde cari vergi gelirlerindeki olumsuz bir sapma, " $-\Delta T_0$ " ve bu bazdaki bütçesel açığın cari etkisi, eşitlik (1) çerçevesinde, $(R-1)\Delta T_0$ ifadesiyle ilişkilendirilen vergi artışlarıyla uygun bir marjda gerçekleşmektedir. Tüketim ve cari faiz oranlarının dönemsel piyasa malları üzerindeki cari arz ve talep etkilerini bir diyagramda da ifadelendirmek olanaklıdır.

Şekil.1: Bütçe Açıklarının Cari Etkileri

Şekil.1’de “PP” doğrusu, piyasada mevcut tüketim mallarına ilişkin değişik denge kombinasyonlarını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle ulusal refah düzeyi dışında ve faiz oranlarındaki her bir düşmenin dışsal refah düzeyini yükselttiği bir piyasada, mevcut tüketim malları üzerindeki dış harcamaların “PP” doğrultusu üzerinde arttığı görülmektedir [22]. Dolayısıyla yurt içi tüketim talepte bir olumsuz sapma oluşturacak şekilde düşmek durumunda kalacaktır. “FF” doğrusu ise, piyasadaki mevcut mallar için değil de, gelecek için öngörülen ve beklenen piyasa mallarına ilişkin tüketim (C_0) ve cari faiz oranı (R) dengelerine ilişkin kombinasyonu ifade etmektedir. Cari faiz oranları, dönemsel tüketim marjlarındaki artışlarla doğrudan ilişkili olarak yurt içi refah düzeyindeki her bir artış trendiyle elimine edilen dünya ölçeğinde bir arz fazlası oluşturduklarından ötürü, “FF” eğrisinin eğimi negatiftir. “WW” eğrisi ise, “R” ve “ C_0 ” arasındaki doğrudan kümülatif bir ilişki bütününe ifade etmektedir. Şekil (1)’de de görüldüğü gibi cari faiz oranları (R) ve tüketim marjlarını (C_0) denge noktası “A”dır.

Dönemsel bir vergi değişikliğine konu olabilecek her bir uygulamanın, “PP” doğrusu üzerinde bir etki oluşturmamasına rağmen gelecek dönem hedef tüketim malları talebine yönelik bir düşmeye neden olduğu Şekil.1’de görülmektedir. Şüphesiz böyle bir artış, refah düzeyindeki bir artışla da doğrudan bağıntısını ifade etmekte ve cari faiz oranları çerçevesinde gelecek dönem tüketim marjlarının yükselmesini de denge refah düzeyinin sağlanması açısından gerekli kılmaktadır [22].

Vergi değişikliklerinin “FF” doğrusunda sağa bir kayma yaratması, öncelikle “0” ve “1” arasında değer alan ve nüfus yoğunluğundaki değişmeyi ifadelendiren (γ) değeri ile ilgili dönemdeki tasarrufların yoğunluğuna (γ^δ) bağlı olarak biçimlenmektedir. Bu yaklaşım doğrultusunda gelecek dönem tüketim malları arzına yönelik tahminlerin dönemsel vergiler bazında da irdelenebilecek cari bütçe açıklarına bağlı etkileri $(I - \gamma^\delta)R(I - \gamma^\delta) / (\gamma^\delta(R - \gamma^\delta))\Delta T_0$ eşitliğine bağlı bir trendle sağa kaymaktadır. Şekil.1’deki bir analiz çerçevesinde ulusal vergilerdeki olumsuz sapma ve reel kayıplardan doğan bütçe açıklarının cari etkileri, uluslararası ölçekte yurtdışı faiz oranlarını yükseltmektedir. Ayrıca diğer taraftan ulusal kamu bütçesi açıkları, ulusal tüketimin denge değer noktasını, (C_0), yükseltmesinin yanısıra, dış tüketimlerin denge değerini, (C^*_0) daha da arttırmaktadır [23]. Diğer bir ifadeyle bütçe açıklarının cari etkisi, uluslararası ölçekte negatif olarak yansımakta, bu uluslar arası etkileşim mekanizması faiz oranları yoluyla yönlendirilmekte ve bütçe açıklarının azalması veya pozitif bir trende girmesiyle artan ulusal refah düzeyindeki olumlu değişmeler, ülke dışındaki tüketim marjlarına yönelik dış harcamaları daha da düşürmektedir. İlgili dönemde nüfus yoğunluğundaki değişimler “1” eşit ve sabitse, bütçe açıklarının cari etkileri ulusal ve uluslararası düzeyde tüketim ve faiz oranlarında bir

değişime neden olmamakta; ancak $\gamma < I$, durumunda söz konusu ise bütçe açıklarının reel etkilerinin vurgusu, eşitlik $(I - \gamma)R(I - \gamma^\delta) / (\gamma^\delta(R - \gamma) \Delta T_0$ çerçevesinde açıkça izlenebilmektedir.

IV.2. Bütçe Açıklarının Refah Etkileri

Dışa açık bir ekonomide götürü vergi uygulamalarına ilişkin düşüşlerden ortaya çıkan bütçe açığı refah etkilerinin, dönemsel cari hesap uyarlamaları ve toplam tasarruflar üzerinde ağırlıklı olarak biçimlendiği görülmektedir. Sermaye birikiminin süregeldiği ve tüketim mallarının oldukça çeşitlendirildiği bir ekonomik süreçte hükümet harcamaları iki ana kaynaktan finanse edilmektedir. Bu kaynağın ilki ve şüphesiz en önemlisi vergi gelirleri; ikincisi ise borç, (B_t), olgusudur. Bu bağlamda hükümetin hedeflediği kamusal bütçenin (G_t) içeriğini ilgili “t” döneminde,

$$G_t = T_t + B_t^e - (1 + r_{t-1})B_{t-1}^e \quad (2)$$

biçiminde yazmak olanaklıdır [22]. Eşitlik (2) deki “ r_{t-1} ”, bu dönemdeki reel faiz oranını ve borçlar üzerindeki reel nispi değerini ortaya koymaktadır. Borçlanma hedefleri açısından hükümetin dönemsel borçlarındaki trend de doğrudan piyasa şartlarında oluşmuş bir faiz oranına bağlı olarak süregelmektedir. Bu bağlamda cari bütçe açıklarının ve refah etkilerinin sonraki dönemler için ortaya konulmasındaki ilk basamak,

$$B_t - B_{t-1} = (C_t + G_t - \gamma_t) + r_{t-1}B_{t-1} \quad (3)$$

şeklinde ifade edilebilecek bir sonraki dönem borçlarını (B_{t-1}) baz alarak biçimlenen eşitlik (3)’deki konumuyla yazmak olanaklıdır.

Bütçe açıklarının refah etkilerinin ortaya konulmasındaki ikinci basamak ise, hükümet harcamalarının değişmediği bir süreçte vergi oranları ve borç trendlerinin bir değişime konu olduğu yaklaşımdır. Harcanabilir gelirin (γ_t), vergi değişikliklerinden daha çok etkilendiği dönem baz alınarak vergi politikasının refah kriterlerini etkilediğinin varsayıldığı bir süreçte dönemsel refah (H_0),

$$H_0 = \sum_{v=0}^{\infty} \gamma^v \alpha_v (Y_v - T_v) \quad (4)$$

olarak ifadelendirilebilmektedir [25]. Eşitlik (4)’deki “ $\gamma\alpha$ ” ise, demografik kriterlere bağlı dönemler arasındaki vergi değişimlerine yönelik oluşabilecek parametrik değerleri göstermektedir.

Vergilendirilebilir gelir marjlarının kullanılabilir gelirin değişkenliği ölçüsünde farklılık arz ettiği bir

yapıda, sonraki dönemlerdeki vergi marjlarını da göz önüne alan bir vergi politikasının dinamik etkileri

$$d(Y_0-T_0)=-\frac{1}{R-1}d(Y-T) \quad (5)$$

eşitliği çerçevesinde irdelenebilir. Bütçe açıklarının refah etkilerini doğrudan etkileyebilecek makro düzeyde bir harcanabilir gelir değişikliğine bağlı cari denge de aşağıdaki gibi ifadelendirilebilir [21].

$$dC_0/dT_0=-\frac{(1-\gamma)(1-s)R}{R-\gamma} \quad (6)$$

Eşitlik (6), cari tüketimdeki değişiklikleri vergilendirilebilir gelirin nispi değeri olarak göstermesi açısından da çarpıcıdır. Eşitlikteki “s” dönemsel tasarruf değerini, “ γ ” demografik unsurları güncelleştiren parametrik değeri ifade etmektedir. Tasarruflar üzerindeki faiz oranının (Rs)’nin esnekliğinin, “ $Rs < 1$ ” olduğu durumlarda şüphesiz dönemsel tüketim seviyesi de durgun-durum bir yapıyla süre gelecektir. Ancak vergilendirilebilir gelir bazında bütçe açıklarının refah etkisinin cari tüketimi eşitlik (6) ölçeğinde arttırdığı da görülecektir [26].

Diğer taraftan döneme ilişkin tasarruf oranları demografik dönemsel parametrik değerlere (γ^{δ})’ bağlı olarak oldukça yüksek bir trend izlemektedir. Bu durumda vergi politikası yaptırımların etkin olmadığı bir döneme ilişkin tüketim seviyelerindeki olumsuz sapma, süreklilik gösteren bir yapıya dönüşebilecektir. Bu bağlamda etkin ve rasyonel işlemeleyen bir vergi sistemi bazında vergilendirilebilir gelir oranlarındaki kısma ve kesintiler, dönemsel harcanabilir gelirden bir değişim yaşanmasına rağmen, eşitlik (6) daki denge değerleri çerçevesinde de izlendiği gibi tüketim seviyelerindeki bir artışa gerekçe oluşturacaklardır [18]. Bu yeni oluşumda olumsuz vergi sapmalarının da süregeldiği vergilendirilebilir gelir bazında bütçe açıklarının refah etkileri, ilgili dönemdeki demografik yapının tüketim marjlarının konjonktürle uyumlu tüketim kalıplarına yönelik olumlu manipülasyonuyla somutlaşmaktadır. Buna beğli olarak dönemsel toplam tüketim, başka bir açıdan, gelecek kuşaklar üzerindeki vergi artışlarının yaşanabileceğine ilişkin gelecek toplam refahtaki azalmaya neden olabilecek bir cari dönem tüketim-refah artışlarını gündeme getirmektedir.

Yine diğer bir açıdan dönemsel demografik dengelerdeki değişim esnekliğinin “ $\gamma < 1$ ” olduğu ve süregeldiği bir yapıda bütçe açıklarının toplumsal refahı yükselttiği görülmektedir. Bu olgu, marjinal tüketim eğiliminin ilgili cari yıla ilişkin “sıfır” olduğu gelecek dönem koşullar ile cari yıldaki mali tüketim eğilimi pozitif olan mevcut demografik yapı arasındaki refah dağılımının sağlanmasına yönelik reel hedef ve yaptırımları da ortaya koymaktadır. Bu kapsamda bütçe açıklarının refah etkileri geniş ölçekte tüketim eğilimi ve

vergilendirilebilir gelir açısından irdelendiğinde, reel gelir dağılımı üzerindeki harcamaların ve vergi uygulamalarının etkisiyle biçimlenebilecek bir cari dönem bütçe açıklarının refah etkileri söz konusu olacak ve konjonktürel hedef vergi dengeleri açısından dönemle uyumlu, rasyonel bir sosyo-ekonomik zemin oluşturacaktır [27].

Diğer farklı bir açıdan vergilendirilebilir gelirin mali baskı etkileri, vergi uygulamalarındaki spesifik bazı sektörel olumsuzluklar ve düşük tüketim eğilimleri oluşumuna da neden olabilmektedir. Bu tür bir cari olumsuzluk nispi refah sapmaları, iktisadi faaliyetlere konu olabilecek belirli bazı unsurlar üzerindeki reel etkilerini ortaya çıkarması açısından da oldukça çarpıcıdır. Ayrıca “gelir etkisi” tipindeki mali-psikolojik tepkilerin cari bütçe açıklarıyla doğrudan bağıntılı kompozisyonun da, dönemsel refah trendlerini belirlenmesindeki etkisi açısından son derece önemli olduğu görülmektedir [281].

V. BÜTÇE AÇIKLARI REFAH ETKİLERİNE İLİŞKİN SON DÖNEM KAMU KESİMİ DENGE RASYOLARI ve ANALİTİK SAPTAMALAR

Ülkemiz bazında son yıllara ilişkin yaşanan bütçe açıkları, yaşanan yüksek oranlı enflasyonist süreçle birlikte sürekli artan kamusal mal ve hizmet ölçeğinin yanı sıra, ilgili bütçe yıllarındaki vergilendirilebilir gelir ölçeklerindeki olumsuz reel sapmalarla da doğrudan ilintilidir [13]. Vergilendirilebilir gelir marjlarının dönemsel mali gelire olan nispi değerinin olumsuz bir trend izlemesi, dönemsel tasarruf ve cari tüketim eğiliminde yarattığı sapmalarla faiz ölçeklerinde de dönemsel artışlara mali bir zemin hazırlamıştır. Demografik yapının değişmediği, $\gamma=1$ veya nüfusun büyüme hızı baz alındığında, $\gamma=0,85$ ve $\gamma=0,95$ ölçeğinde esnek kabul edilemeyecek ölçüde [29] bir farklılık gösterdiği ülkemizdeki son yıllara ilişkin bütçe açıklarının, öncelikli olarak vergilendirilebilir gelir ölçeği tahminlerindeki sapmalardan etkilenecek biçimlendiği anlaşılır. Ülkemiz gibi gelişmekte olan (veya az gelişmiş) ülkelerde demografik kriterlere ilişkin esneklik katsayısı, değişen harcanabilir gelir bazında vergilendirilebilir gelir ölçeğine karşı düşük bir esnekliğe sahiptir. Birim değer “1” altında seyreden bu süreç, bu ülkeler bazında tasarruflara özgü parametrik değer de düşük bir esneklikle süre gelmesinde, demografik kriterlerdeki düşük esneklikle dönemsel bir uyum göstermektedir [30]. Eşitlik (b) çerçevesinde oluşturulabilecek bir vergilendirilebilir gelir ölçeğindeki vergi gelirleri ve tüketim harcamaları nispi değer eşitliğini, ülkemiz 1995 sonrası vergi gelirleri marjını baz alarak oluşturmak olanaklıdır.

Tablo.1: Dönemsel Tasarruf Değişkenleri Ölçeğinde Tüketim Malları** (Trilyon TL.)

	S=0,50 C* ₀	S=0,70 C* ₁	S=0,85 C* ₂	S=1,04 C* ₃	S=1,15 C* ₄
1995	(-)05,45	(-)0,325	(-)0,162	0,043	0,108
1996	(-)1,120	(-)0,672	(-)0,336	0,089	0,224
1997	(-)2,370	(-)1,422	(-)0,711	0,189	0,474
1998	(-)4,615	(-)2,769	(-)1,384	0,369	0,923
1999	(-)7,401	(-)4,440	(-)2,220	0,596	1,480
2000	(-)13,250	(-)7,950	(-)3,975	1,060	2,650

*R=1 ve $\gamma=0,85$ dönemsel değerleri baz alınarak.

**Tüm veri ve bulgular Cari Fiyat'larla

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı, Temel Ekonomik Göstergeler, Aralık 2001, s.84 [31], Dış Ticaret Müsteşarlığı, Başlıca Ekonomik Göstergeler, Ocak 2001, s.87 [32].

Tablo.1, global faiz ölçeğinin (R) değişmediği ve döneme ilişkin esnekliğin gelişmiş ülkeler açısından yüksek kabul edildiği bir yapıda, ulusal tasarrufların dönemsel farklı esneklikler açısından cari fiyatlar bazında oluşturabileceği yıllara ilişkin tüketim marjlarını göstermektedir. Bunun yanısıra ortalama nüfusa yönelik yapının her bir yılına ilişkin yaklaşık %3 gibi değişim yaşandığı bizim gibi ülkelerde, demografik değişim değeri esnekliğinin ortalama "0,85" olarak kabul edilmesi olanaklı görülmektedir [29]. Bu bağlamda tablo.1'de, tasarruf esnekliğinin yükseldiği her bir ölçekte, vergilendirilebilir gelirin bir nispi değeri olarak tüketim marjlarının kantitatif olarak düştüğü ve bütçenin refah etkilerini saptırdığı görülmektedir. Şekil.1'de de izlendiği gibi başka bir açıdan irdelenebilecek bu durum, aynı yıla ilişkin vergi gelirlerindeki olumsuz sapmaların ve demografik parametreler esnekliğinin yüksek olduğu dönemlerde tüketim harcamaları ölçeklerinin (C_n) daha yüksek çıkmasıyla da sonuçlanmakta ve $1 - \gamma^{\delta} / \gamma^{\delta} \cdot (-\Delta T_0)$ eşitliğindeki nispi değer etkisi kadar sağa kaydırmaktadır. Tüketim marjlarındaki bu artışlar dönemsel tasarruf esnekliklerinin "1"i geçtiği durumlarda, tüketim marjlarının dönemsel talebi aşırı manipülasyonu sonucu bir talep enflasyonu tehlikesini kaçınılmaz olarak gündeme taşımaktadır.

Tablo.1'de eksi (-) olarak çıkan değerler, tasarruf esnekliğinin düşük olduğu dönemlerde talep fonksiyonunu etkileyerek, dönemle uyumsuz bir tüketim talebi farklılığının yaşandığı dönemlerdir. Tasarruf esnekliklerinin artmaya başladığı süreçte talebin olumsuz manipüle edildiği tüketim marjları ölçeğinde de bir azalma yaşanmaktadır. Tüketim talebindeki artan değerlerle birlikte düşük tasarruf esnekliğinin süregelen yapısı, yine şekil.1'de de izlendiği gibi, $1 - \gamma^{\delta} / \gamma^{\delta} \cdot (-\Delta T_0) - (1 - \gamma)R/R - \gamma$ cebirsel ifadesi çerçevesinde global faiz oranlarının da etkisiyle sağa doğru kayarak enflasyonist bir sürecin başlamasına gerekçe oluşturabilmektedir.

Başka bir açıdan yine baz aldığımız yıllara ilişkin global faiz oranlarındaki farklılıklarla da, vergi gelirlerinin bir oranı olarak tüketim ölçeklerinde farklılıklar yaşandığını ve bütçe açıklarını refah etkileri açısından reel bir marjda farklı tüketim trendleri oluştuğunu görmek olasıdır.

Tablo.2: Global Faiz Oranlarındaki Esnekliklere İlişkin Tüketim Marjları** (Trilyon TL.)

	R=0,55 C* ₀	R=0,70 C* ₁	R=0,80 C* ₂	R=0,90 C* ₃	R=1,05 C* ₄
1995	(-)2,384	(-)0,758	(-)0,578	(-)0,487	(-)0,381
1996	(-)4,396	(-)1,570	(-)1,196	(-)1,009	(-)0,856
1997	(-)10,436	(-)3,321	(-)2,530	(-)2,135	(-)1,811
1998	(-)21,841	(-)6,949	(-)5,294	(-)4,467	(-)3,790
1999	(-)23,764	(-)7,561	(-)5,761	(-)4,860	(-)4,124
2000	(-)58,306	(-)18,532	(-)14,134	(-)11,926	(-)10,119

*s=0,60 ve $\gamma=0,50$ değerleri baz alınarak

**Tüm veri ve bulgular Cari Fiyatlarla

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı, Temel Ekonomik Göstergeler, Aralık 2001, s.84 [31]; Dış Ticaret Müsteşarlığı, Başlıca Ekonomik Göstergeler, 2001, s.87 [32].

Tablo.2'de ulusal tasarrufların ve demografik değişkenliklerin farklılıklar göstermediği bir süreçte, dünya faiz oranlarındaki reel değişimlerin etkisiyle eşitlik (6) çerçevesinde irdelenebilecek tüketim ölçeği değişiklikleri görülmektedir. Ülkemizde vergilendirilebilir gelire yönelik toplanan 1995 sonrası yıllara ilişkin vergi gelirleri, global faiz oranlarındaki nispi değişimlere duyarlılığı ölçüsünde bütçe açıkları refah etkilerini düşürmekte, ulusal satın alma gücü paritelerinde oluşturduğu sapmalarla tüketim marjlarını düşürerek bütçe açıklarının reel değerini yükseltmektedir. Tablo.2'de bulguların önündeki eksi (-) değer, şekil.1'deki talep eğrisinde $1 - \gamma^{\delta} / \gamma^{\delta} \cdot (-\Delta T_0)R/R - \gamma$ cebirsel ifadesi çerçevesinde oluşan sapmayı ifadelendirmesi açısından anlamlıdır.

Uluslararası global faiz oranlarının nispi değerindeki her bir artış, kamu bütçesi açıklarının azaltılmasına yönelik borçlanma ve diğer finansal kaynaklara ulaşmadaki maliyetleri de artırmaktadır. Artan bütçe açıkları maliyetleri ulusal vergi trendlerinde her yıla ilişkin finansal cari hedefleri yükselterek vergi yükümlülüğü gereklerinin ancak tüketim ölçeklerinin düşürülmesiyle yerine getirilmesi olgusunu kaçınılmaz kılmaktadır [33]. Ulusal refah kriterlerinin global faiz oranları bağlamındaki çerçevesi, şüpheşiz dönemsel mali politikalarla biçimlenmektedir. Dolayısıyla cari ödemeler dengesi açıklarının bütçeleme süreciyle olan etkileşimi de, bütçe bileşenleri kompozisyonunun yabancı ve ulusal malların tüketimine yönelik marjlarını, konjonktürle uyumlu bir tasarruf uygulamaları esnekliklerinin artırılması yönündeki hedeflerle karşı karşıya bırakmaktadır.

Bütçe açıklarının refah etkileri, ulusal tasarruf esnekliklerindeki değişiklikler ve dünya ölçeğindeki (global) faiz oranlarındaki nispi farklılıklardan ortaya çıkmasının yanısıra, ulusal demografik parametrelerle ilişkin esnekliklere (γ) göre de biçimlenmektedir. Süregelen olası bir dönemde, " γ "nin değeri "1" birimsel değerine eşitse, gelirlerdeki artışlardan dolayı refah etkilerinde reel bir değişiklik ve sapma yaşanmayacaktır.

Demografik parametreler (γ) bazındaki farklılıklardan başka, ülke nüfusunun ortalama yaşam süresi ile aktif yaş dilimleri gibi nicel yapısının ifade edildiği ve bunların döneme ilişkin değişmediği varsayımından da hareket etmek olanaklıdır. Böylesi bir durumda vergi mükellefleri, sonraki dönem bir artış trendi içerisine giren vergilerin hayat standartlarını değiştirmeyeceğini gördüklerinde, harcanabilir gelirlerinde bir sapma oluşmadan yüksek vergi ödemelerine razı olacaklardır. Buna karşılık negatif bir durumu hissettiklerinde ise tersi bir durum söz konusu olacaktır. Böylesi bir sapma şüphesiz reel refah düzeyini de doğrudan etkileyecektir. Bu bağlamda, ülkemiz bazında da irdelenebilecek demografik parametrelerdeki esneklikler çerçevesinde, " γ " değerinin, $\gamma < 1$ durumunun süregeldiği bir dönemde bütçe açıklarının refah düzeyine ilişkin olumsuzlukları arttırdığı gözlenecektir.

Tablo.3, 1995 sonrası ülkemizdeki vergilendirilebilir gelir ölçeğinde toplanan vergi gelirlerinin bir nispi değeri olarak cari tüketim harcamalarını, aynı yıllara ilişkin demografik parametrelerdeki esneklik değişkenlerine göre alabileceği değerler çerçevesinde göstermektedir.

Tablo.3: Demografik Parametreler Bazında Tüketim Marjları* (Trilyon TL.)

	$\gamma=0,95$ C**0	$\gamma=0,85$ C**1	$\gamma=0,75$ C**2	$\gamma=0,70$ C**3	$\gamma=0,50$ C**4
1995	(-)0,455	(-)1,365	(-)2,276	(-)2,731	(-)4,552
1996	(-)0,942	(-)2,827	(-)4,721	(-)5,654	(-)9,424
1997	(-)1,992	(-)5,978	(-)9,964	(-)11,957	(-)19,929
1998	(-)3,874	(-)11,627	(-)19,378	(-)23,254	(-)38,757
1999	(-)6,216	(-)18,650	(-)31,084	(-)37,301	(-)62,168
2000	(-)11,131	(-)33,393	(-)55,656	(-)66,787	(-)111,312

*R=1,05 s=0,60 değerleri için.

**Cari değerler bazında

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı, Temel Ekonomik Göstergeler, Aralık 2001, s.84 [31], Dış Ticaret Müsteşarlığı, Başlıca Ekonomik Göstergeler, Ocak 2001, s.87 [32].

Ülkemizdeki 1995 sonrası yıllara yönelik demografik parametrelerdeki düşük bir esneklik marjına, $\gamma < 0$, doğru bir oluşumun, tüketim ölçekleri marjında bir talep daralması yarattığı ve bu değerlere yönelik şekil.1'deki "FF" talep eğrisi üzerinde global faiz oranlarıyla gerekçe oluşturduğu izlenmektedir. Ülkemizde

demografik parametrik değerlerin yaklaşık $\gamma=0,50$ gibi bir parametrik esnekliğe sahip olduğunu söylemek olasıdır. Ülkemiz nüfusunun olağanüstü sayılabilecek dönemsel yatırımlarla karşı karşıya kaldığı ve böylesi bir olguya parametrik değer esnekliğinin düştüğü ölçekten ötürü konjonktürel yapıyla olan uyumsuzluğu, tüketim gelirleri marjlarının vergi gelirlerinin bir nispi değeri olarak trendini yükseltmiştir. Bütçe açıkları refah etkilerinin artan olumsuzluk ölçeği olarak da değerlendirilebilecek bu süreç, uzun dönemdeki dengesine de, yine tüketim harcamalarının, demografik değer esnekliklerinin artması sonucu ulaşmakta ve dolayısıyla da vergilendirilebilir bir nispi değer olarak tüketim harcamaları seviyesi de düşmektedir.

VI. SONUÇ

Vergilendirilebilir gelirin mal ve hizmet üretimlerine ayrılan paylar ile net tasarrufların toplamına eşit olduğu göz önüne alındığında, tüketim ve net tasarruflar toplamına ilişkin bir vergilendirilebilir gelir ölçeğinden uzaklaşmaktadır. Bununla birlikte dönemsel vergi gelirlerinin bir nispi değeri olarak tüketim harcamaları ölçeğinin de, global faiz oranları etkisinden uzak bir bütçe açıkları refah etkisinde biçimlendiği görülmektedir. Gelirin zaman içerisinde değişebileceği ve tüketim harcamaları ve vergi gelirlerinin nispi eşitliğinin farklı değerler alabileceği sorunu, aynı gelire sahip, ancak farklı vergilendirilebilir gelir ölçeklerinde farklı tüketim marjlarına konu olmakta ve yine aynı döneme ilişkin tasarruf ve demografik parametrelerdeki değişkenlerle de farklı bütçe açıkları refah etkileri oluşturmaktadır.

Ülkemizdeki farklı marjlarda da örneklediği gibi, vergi harcamalarının bir nispi değeri olarak tüketim harcamaları, global faiz hadlerindeki reel düşmeler sonucu, bir önceki trendden farklı bir ölçekte, farklı nominal bir artık-değer kaynağı oluşturmaktadır. Tüketim malları marjındaki artışlara gerekçe oluşturan satın alma gücü parametrelerindeki bu artışlar, ülkenin önemli demografik değişkenler yaşamadığı bir süreçte tasarruf esnekliklerine yönelik parametrik değerlerle ters orantılı bir işlemi bütünlüğü yaratmakta ve sermaye mallarına yönelik reel harcamaları da olumsuz bir sürece sokmaktadır. Başka bir açıdan elde edilen gelir bazında vergilendirilebilir gelirin dışında kalan tasarrufların parametrik esnekliği, global faiz oranlarının da etkisiyle sermaye mallarına yönelik talep ve kapitalizasyonlarla (ulusal cari faiz haddi) somutlaşmaktadır.

Dönemsel olarak harcamalar ile vergi gelirlerini bir ilişki bütünü içinde irdelemek, ilgili dönemlerdeki reel gelir dağılımı bazındaki harcamalar ve tasarruf ölçekleri etkilerinin vergi baskısı limitlerini de belirlemektedir. Bu limitlerin optimal bir vergi uygulamasının dışında bazı mali yaptırımlara konu olmasına, tasarruf esnekliklerine

bağlı optimal bölüşüm kısıtlamalarına yönelik uzlaştırma kısıtlarındaki olumsuzluklar da eklenince, bütçe açıklarının refah etkilerine yönelik analizleri zorlaştırdığı görülmektedir. Diğer taraftan vergilendirilebilir gelir ölçeğindeki tüketim fonksiyonunun doğrusal bir trendde süregeldiği ve özel yatırımların global faizler bazında değişmediği bir yapıda, tüketim fonksiyonlarını manipüle edebilecek bir kamu harcaması, milli gelir düzeyini de buna eşdeğer bir ölçekte yükselterek vergilendirilebilir gelir marjlarını olumlu etkilemektedir.

Bu bağlamda ulusal ölçekte ülke içi vergi düzenlemeleri esnekliklerinin zayıf kaldığı ve reel vergi kayıplarının konjonktürel uyumsuzluklarla süregeldiği dönemlerde bütçe açıklarının artışı, dünya ölçeğinde global faiz oranlarını da yükseltmektedir. Buna karşılık ülke bazındaki bütçe açıklarının, ulusal mal ve hizmetlere yönelik bir tüketim denge değerine ulaşması, ithalat ölçeğinde uluslararası mal ve hizmet tüketiminde bir azalma oluşturmaktadır. Bu olgu da bütçe açıklarının global faizler gibi dış mali yaptırımlardan olumsuz etkilenmesine yönelik nispi değerleri düşürmektedir.

Türkiye ölçeğindeki analitik bir çözümlemede de göstermeye çalıştığımız gibi, demografik parametreler esnekliğinin, " γ ", oldukça yüksek olduğu ($\gamma=1$) bir yapıda bütçe açıkları, refah etkileri yönünden tüketim marjları ve faiz oranlarını etkilememektedir. Buna karşılık demografik esnekliğin " $\gamma<1$ " olduğu durumlarda bütçe açıklarının refah etkisi, global faiz oranlarındaki artışlarında etkisiyle reel tüketim dengelerini saptırabilmektedir. Ancak yine bu çerçeveye ilişkin bütçe açıkları ve vergileme süreçleri uyumunun sağlandığı bir yapıda, uzun dönem dengesi kamu harcamalarının çarpan etkisiyle sağlanabilmektedir. Buna karşılık vergi değişikliklerine (ΔT) ilişkin bir duyarlılık kapsamında global faiz oranlarının etkisine rağmen talep eğrisine yönelik uzun dönemde bir değişim söz konusu olmamaktadır. Diğer taraftan bir cari dönemde vergi politikasındaki düzenleme ve değişimlerle ortaya çıkabilecek bir bütçe açıkları refah etkisindeki artışların, ağırlıklı olarak cari tüketime yönelik marjinal tüketim eğiliminin ($1-\gamma$) refah etkileri üzerindeki etkileriyle ortaya çıktığı da görülmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] CREMER, H.; GAHVARI, F., "Uncertainty, Optimal Taxation and The Direct Versus Indirect Tax Controversy", *The Economic Journal*, Vol.105, No: 432, September 1995, ss.1169-1171,1173-1176.
- [2] SPIRO, P.S., "The Exclusive Effect of Fiscal Deficits on Interest Rates", *IMF Staff Papers*, Vol.34, No: 4, June 1987, ss.400-402.
- [3] ASCHAUER, D.A., "Fiscal Policy and Aggregate Demand", *American Economic Review*, Vol.75, No: 1, March 1985, ss.119-120.
- [4] AUERBACH, A.J.; KOTLIKOFF, L., *Dynamic Fiscal Policy*, Cambridge University Press, London, 1987, ss.34-39.
- [5] TANZI, V., "Fiscal Policy Responses to Exogenous Shocks in Developing Countries", *The American Economic Review*, Vol.76, No: 2, May 1986, ss.88-91.
- [6] FELDSTEIN, M.S., *The Effects of Fiscal Policies When Income Are Uncertain: A Contradiction to Ricardian Equivalence*, NBER Working Paper Series No: 2062, Newyork, November 1986, ss.74-87.
- [7] HELPMAN, E.; RAZIN, A., "The Role of Saving and Investment in Exchange Rate Determination Under Alternative Monetary Mechanisms", *Journal of Monetary Economics*, Vol.13, No: 2, May 1984, ss.314-318.
- [8] HOWARD, M.A., "State Tax and Expenditure Limitations: There is No Story", *Public Budgeting and Finance*, Vol.9, No: 2, Summer 1989, ss.84-89.
- [9] LOWERY, D., "Limitations on Taxing and Spending Powers: An Assessment of Their Effectiveness", *Social Science Quarterly*, Vol.64, June 1983, ss.251-254.
- [10] SOWA, N.K., "Fiscal Deficits, Output Growth and Inflation Targets in Ghana", *World Development*, Vol.22, No: 8, August 1994, ss.1110-1111.
- [11] BROCHIER, H.; TABATONI, P., *Mali İktisat*, Çev. Adnan Erdaş, İstanbul İktisat Fak. Yay., No:303, Fakülteler Matbaası İstanbul, 1971, ss.264-268.
- [12] SCHMÖLDERS, G., *Genel Vergi Teorisi*, 4.B., Çev: Salih Turhan, İstanbul İktisat Fak. Yay., No: 374, İstanbul Fakülteler Matbaası, 1976, ss.115-119.
- [13] ÖZKER, A.N., *Enflasyonist Finansman Teorisi ve Türkiye*, Beta Basım-Yayım A.Ş., İstanbul, 2000, ss.175, 258-259.
- [14] CUDDINGTON, J.T.; VINALS, J M., "Budget Deficits and The Current Account", *Journal of International Economics*, Vol.21, No: 1/2, August 1986, ss.4-11.
- [15] ŞENER, O., *Kamu Ekonomisi*, 6.B., Alkım Yayınları, İstanbul, 1988, ss.233-234.
- [16] EBRAHİMİ, A.; HEADY, C., "Tax Design and Household Composition", *The Economic Journal*, Vol.98, No: 390, Conference, 1988, ss.91-92.
- [17] HAMILTON, B.W., "Capitilization of Intrajurisdictional Differences in Local Tax Prices", *American Economic Review*, Vol.66, No: 2, May 1976, ss.750-751.

- [18] GOODE, R., "Some Economic Aspects of Tax Administration", **IMF Staff Papers**, Vol.28, No: 2, June 1981, ss.262,266-275.
- [19] JOYCE, P.G.; MULLINS, D.R., "The Changing Fiscal Structure of The State and Local Public Sector: The Impact of Tax and Expenditure Limitations", **Public Administration Review**, Vol.51, No: 3, May-June 1991, ss.245-246.
- [20] ENDERS, W.; LEE, B.S., "Current Account and Budget Deficits; Twins or Distant Cousins", **The Review of Economics and Statistics**, Vol.LXXII, No: 3, August 1990, ss.375-378.
- [21] FRENKEL, J.A.; RAZIN, A., **Fiscal Policies and The World Economy**, MIT Press, London, 1987, ss.303-319.
- [22] DWYER, G.P.Jr., "Federal Deficits, Interest Rates and Monetary Policy", **Journal of Money, Credit and Banking**, Vol.XVII, No: 4, Part.2, November 1985, ss.661-667,676-677.
- [23] ALESINA, A.; TABELLINI, G., "A Positive Theory of Fiscal Deficits and Government Debt", **The Review of Economic Studies**, Vol.57, No:3, July 1990, ss.408-409.
- [24] TAYLOR, L., **Macro Models For Developing Countries**, McGraw-Hill Book Company, Newyork, 1979, ss.102-103.
- [25] DAVIS, G.; KANAGO, B., "Contract Duration, Inflation Uncertainty and The Welfare Effects of Inflation", **Journal of Macroeconomics**, Vol.19, No: 2, Spring 1997, ss.241-248.
- [26] BUITER, W.H., "Measurement of Public Sector Deficit and It's Implications For Policy Evaluation and Design", **IMF Staff Papers**, Vol.30, No: 3, June 1983, ss.336-342.
- [27] EASTERLY, W.; SHMIDT-HEBBEL, K., "Fiscal Adjustment and Macroeconomic Performance: A Synthesis", in William Eastly, Carlos Alfredo Rodriguez and Klaus Schmidt-Hebbel (eds.), **Public Sector Deficit and Macroeconomic Performance**, Oxford University Press, Newyork, ss.69-71.
- [28] PERSSON, T., "Deficits and Intergenerational Welfare in Open Economies", **Journal of International Economics**, Vol.19, No: 3, August 1985, ss.12-17.
- [29] Devlet İstatistik Enstitüsü, **Türkiye İstatistik Yılıhı 1999**, Ankara, Haziran 2000, ss.118-122.
- [30] Devlet İstatistik Enstitüsü, **Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar**, Ekim-Aralık 2001, Ankara, Ocak 2002, ss.260-263.
- [31] Devlet Planlama Teşkilatı, **Temel Ekonomik Göstergeler**, Ankara, Aralık 2001, s.84.
- [32] Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Başlıca Ekonomik Göstergeler**, Ankara, Ocak 2001, s.87.
- [33] GREENWOOD, J.K.K., "Capital Controls and Fiscal Policy in The World Economy", **Canadian Journal of Economics**, Vol.18, No: 4, November 1985, ss.751-758.